

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ*
(ΕΥΘΥΝΗ ΑΠΟ ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗ Η ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗ ΕΥΘΥΝΗΣ;)

Αντώνιος Αντωνιάδης
Δικηγόρος, απόφοιτος Νομικής Δ.Π.Θ

1. 1. Εισαγωγή¹

Η ευθύνη από διακινδύνευση είναι μια ειδική μορφή ευθύνης η υιοθέτηση της οποίας οφείλεται σε δικαιοπολιτικούς παράγοντες, που έκαναν ορατή την ανεπάρκεια της υποκειμενικής ευθύνης κατά τη δικαστηριακή αντιμετώπιση παθολογικής εξέλιξης ορισμένων βιοτικών σχέσεων, που πλήθυναν με την ανάπτυξη του τεχνικού πολιτισμού. Συγκεκριμένα, η τεχνολογική εξέλιξη επέφερε την δημιουργία πηγών κινδύνου που, ενώ υπηρετούν θεμιτούς στόχους, προστατευομένους σε συνταγματικό επίπεδο (άρθρ. 5 παρ. 1 Συντ.), εξυπηρετούν δηλαδή την κοινωνική και οικονομική ελευθερία των προσώπων, εν τούτοις είναι πιθανόν να προκαλέσουν ζημιές σε τρίτους. Η λειτουργία του είδους αυτού ευθύνης είναι να οδηγεί στην εσωτερίκευση εκ μέρους των εξουσιαστών τέτοιων πηγών κινδύνου του κόστους που παράγει η συγκεκριμένη πηγή ουσιαστικά σε δύο στάδια, σε προληπτικό και κατασταλτικό. Έτσι παρέχεται μια ex post νομιμοποίηση κατοχής και εκμετάλλευσης της πηγής κινδύνου και προσπορισμού του οποίου οφέλους αυτή παρέχει στο φορέα της.

1. 2. Στόχοι της παρούσας μελέτης

Επειδή ακριβώς, όταν για πρώτη φορά επιχειρήθηκε συστηματική προσέγγιση της ευθύνης από διακινδύνευση², η ανησυχία για το περιβάλλον που είχε ξεκινήσει τη δεκαετία του 70 διεθνώς³ δεν είχε ακόμα στη χώρα μας τις σημερινές της διαστάσεις,

* Βιβλιογραφική ενημέρωση: άνοιξη του 1997, που η μελέτη αυτή παραδόθηκε προς δημοσίευση.

¹ Για αναλυτική παρουσίαση του ζητήματος βλ. *Φίλιου Π.*, Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, τ. Β ημίτομος II, 1992, σελ. 135-177. *Σταθόπουλου Μ.*, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 1993, σελ. 270. *Αναλυτικά Κορνηλάκη*, Η ευθύνη από διακινδύνευση, 1982. Επίσης *Καράκωστα*, Περιβάλλον και Αστικό Δίκαιο, 1986.

² Το 1982 δηλ. με την παραπάνω μονογραφία του *Κορνηλάκη*.

³ Αφετηριακή θεωρείται η Διακήρυξη της Στοκχόλμης για το Ανθρώπινο Περιβάλλον που έγινε στα πλαίσια του Περιβαλλοντικού Προγράμματος των Η.Ε. (UN Stockholm Declaration on Human Environment- UNEP, 1972).

στόχοι αυτής της μελέτης θα είναι να ασχοληθεί, σε αυστηρά νομικό πλαίσιο, με ζητήματα υποβάθμισης του περιβάλλοντος α) στους κανόνες της εσωτερικής έννομης τάξης, β) στην ερμηνεία και εφαρμογή των κανόνων κοινοτικού δικαίου⁴ και γ) στην ερμηνεία των πολυμερών διεθνών συμβάσεων που συνομολογούνται τα τελευταία χρόνια⁵ καθώς και τα διεθνή έθιμα⁶. Είναι λοιπόν υποχρεωμένη αυτή η εργασία, για να μπορέσει να καλύψει αυτό το τεράστιο θέμα με την συντομία που επιβάλλει η περιορισμένη έκταση μιας εργασίας, να κινηθεί, εκτός από το φυσικό της χώρο, το ιδιωτικό δίκαιο, και σε άλλους δικαιοκούς χώρους όπως το δημόσιο, το δημόσιο διεθνές και το κοινοτικό δίκαιο, για να δώσει μια σφαιρική εικόνα του ζητήματος «περιβάλλον και ευθύνη διακινδύνευσης».

2. Νομικό Πλαίσιο

2.1. Σύνταγμα και Αστικός Κώδικας

Το νομικό πλαίσιο που αφορά την προστασία του περιβάλλοντος εκπορεύεται από το Σύνταγμα και συγκεκριμένα το άρθρο 24 παρ. 1 που ορίζει ότι «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα...». Αν και παλαιότερα αυτό το κλασσικό ατομικό δικαίωμα θεωρούνταν ενταγμένο στο *status negativus*, υπό την έννοια ότι αποτελούσε αρνητική εγγύηση απέναντι στην κρατική εξουσία⁷, η εξέλιξη της νομοθεσίας⁸, της νομολογίας⁹ και της θεωρίας¹⁰ οδήγησαν στην καθιέρωση ενός μεικτού δικαιώματος, ατομικού και κοινωνικού, με την ακόλουθη βασική συνέπεια: το μεν κράτος υποχρεούται πλέον να παρέμβει ενεργά όχι μόνο για τη μη υποβάθμιση του περιβάλλοντος αλλά και για την

⁴ Οι κανόνες του κοινοτικού δικαίου ισχύουν άμεσα στην Ελληνική Επικράτεια και σε περίπτωση σύγκρουσής τους με κανόνα της εσωτερικής έννομης τάξης υπερισχύουν (Υπόθεση 6/64 Costa κατά Enel)

⁵ Ενδεικτικά βλ. 1) Τη Διακήρυξη του Ρίο για το Ανθρώπινο Περιβάλλον και τη Συνθήκη για τη Βιολογική Ποικιλία στα πλαίσια της Διάσκεψης για τη Γη, 1992, 2) Τη Σύμβαση του Εσπου για τη Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, 1991, 3) Τη Σύμβαση του Μόντρεαλ για τη Μείωση της Ζώνης του Όζοντος, 1994. Περισσότερα βλ. *Birnie & Boyle, International Law & the Environment*.

⁶ Ως γνωστόν, το διεθνές έθιμο αποτελεί γενικά παραδεδομένο κανόνα διεθνούς δικαίου που μαζί με τις διεθνείς συμβάσεις υπερισχύουν κάθε αντίθετης διάταξης νόμου (Άρθρ. 28 παρ. 1 Συντ).

⁷ Ρέμελης Κ., Η προστασία του περιβάλλοντος από βιομηχανικές και βιοτεχνικές εγκαταστάσεις, 1989, σελ. 25.

⁸ Βλ. παρ. 2.2.

⁹ ΣτΕ 3682/86

¹⁰ Καράκωστα, οπ.π. σημ. 1, σελ. 38

αναβάθμισή του¹¹, και, το σημαντικότερο, ότι το δικαίωμα αυτό αναπτύσσει τριτενέργεια μεταξύ των ιδιωτών, που σε συνδυασμό με τα δικαιώματα των ΑΚ 57, 59 και 281 παρέχουν ένα νομικό οπλοστάσιο για την ενεργοποίηση των ιδιωτών σε ζημιογόνες συμπεριφορές άλλων και έγερση αγωγών για άρση της προσβολής ή και σωρευτικά με την αξίωση αποζημίωσης.¹²

2.2. Η ευθύνη από διακινδύευση στην εθνική και κοινοτική νομοθεσία

Οι σημαντικότερες όμως δικαιικές επιταγές που αποτελούν την ναυαρχίδα της προστασίας του περιβάλλοντος είναι, στην εσωτερική έννομη τάξη, ο ν. 1650/86 και στο πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο, οι βασικές αρχές συνοψίζονται στο άρθρο 130P παρ. 2 της Συνθ. ΕΕ¹³. Με βάση την αρχή της επικουρικότητας που θεμελιώνεται για την κοινοτική δράση στον τομέα του περιβάλλοντος¹⁴ η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει διαπραγματευτεί και συνομολογήσει πολλές διεθνείς συμβάσεις για περιβαλλοντικά θέματα¹⁵ και έχει θεσπίσει αναρίθμητες οδηγίες και κανονισμούς.¹⁶

Όπως προαναφέρθηκε το είδος της ευθύνης που καθιερώνεται για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος είναι η ευθύνη από διακινδύευση. Αυτό συνάγεται από το άρθρο 29 του ν. 1650/86 που ορίζει ότι «οποιοδήποτε, φυσικό ή νομικό πρόσωπο, προκαλεί ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος ευθύνεται σε αποζημίωση, εκτός αν αποδείξει ότι η ζημιά οφείλεται σε ανώτερη βία ή ότι προήλθε από υπαίτια ενέργεια τρίτου που ενήργησε δολίως» και από το άρθρο 130P παρ. 2 εδ. γ' της Συνθ. ΕΕ που ορίζει ότι «ο ρυπαίνων πληρώνει» κάτι που κατά την ορθή ερμηνεία σημαίνει ότι «δεν απαιτείται η απόδειξη δόλου ή βαρείας αμέλειας, αλλά αρκεί ότι αντικειμενικώς κατέστη πρόξενος ρυπάνσεως»¹⁷. Αυτό σημαίνει ότι

¹¹ Με όλες τις πιθανές συνέπειες αστικής ευθύνης του δημοσίου, βλ. *Ρέμελη*, οπ.π. σημ 6

¹² *Καράκωστα*, οπ.π. σημ. 1, σελ. 23-53

¹³ *Ράντος Α.*, Οι αρχές που διέπουν το κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος σε Η διεξόδυση του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα, 1994, σελ. 58-60

¹⁴ Άρθρο 130Π παρ. 4

¹⁵ *L. Kramer*, Σχετικά με το κοινοτικό και το ελληνικό δίκαιο περιβάλλοντος σε Η διεξόδυση του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα, 1994, σελ. 18-9, όπου αναφέρεται αριθμός συμβάσεων που έχει συνάψει η Κοινότητα. Ενδεικτικά αναφέρω εδώ α) Τη Σύμβαση των Παρισίων για την πρόληψη της ρύπανσης του περιβάλλοντος απο πηγές που βρίσκονται στο έδαφος και β) Τη Σύμβαση της Γενεύης για τη διασυνοριακή ατμοσφαιρική ρύπανση μεγάλου βεληνεκούς.

¹⁶ Απο τη σχετική έρευνα που διεξήγα δε βρήκα υιοθέτηση συγκεκριμένου είδους ευθύνης. Κατα συνέπεια το είδος της ευθύνης που θα πρέπει να υιοθετηθεί κατα την ερμηνεία του παράγωγου κοινοτικού δικαίου είναι αυτό που συνάγεται απο την τρίτη βασική αρχή του άρθρου 130P παρ. 2 («ο ρυπαίνων πληρώνει»).

¹⁷ *Ράντος Α.*, οπ.π. σημ. 13, σελ. 60. Απο παραδρομή νομίζω οφείλεται ο περιορισμός του σχολιάζοντος μόνο στη βαρεία αμέλεια.

εφόσον πληρούται ο αιτιώδης σύνδεσμος ανάμεσα στον φορέα της πηγής κινδύνου και στο ζημιογόνο για το περιβάλλον αποτέλεσμα, αυτόματα δημιουργείται υποχρέωση αποζημίωσης, εκτός αν συντρέχει λόγος ανωτέρας βίας, που κρίνεται κατά την παραλλαγμένη αντικειμενική θεωρία¹⁸. Σε μια τέτοια περίπτωση ο ρυπαίνων φέρει το βάρος να αποδείξει τα γεγονότα εκείνα που κατά τους ισχυρισμούς του αποτελούν λόγο ανωτέρας βίας.

3. Σχέση ευθύνης από διακινδύνευση με υποκειμενική ευθύνη

3.1. Γενετική σχέση

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή, ο λόγος για τον οποίο υιοθετήθηκε η αρχή της διακινδύνευσης αντί της αρχής της υπαιτιότητας που επικρατούσε στο νομικό κόσμο ήταν κάποιες νεοπαγείς βιοτικές σχέσεις. Ο τρόπος με τον οποίο μετέβησαν οι νομοθεσίες στην ευθύνη από διακινδύνευση ήταν μέσω της διάπλασης από τη νομολογία μιας πλασματικής υπαιτιότητας¹⁹, με την αντικειμενικοποίηση δηλαδή της αμέλειας για τον καταλογισμό του ζημιογόνου αποτελέσματος στον εξουσιαστή της πηγής του κινδύνου. Άρα, κατ'αρχάς, η υποκειμενική ευθύνη και η ευθύνη από διακινδύνευση βρίσκονται σε σχέση γενετική.

3.2. Συμπληρωματική σχέση

Επίσης, οι δύο μορφές ευθύνης βρίσκονται σε σχέση συμπληρωματική. Δηλαδή για τη μεν θεμελίωση της ευθύνης από διακινδύνευση δεν απαιτείται η απόδειξη της συνδρομής υπαίτιας συμπεριφοράς αλλά η παρεχόμενη αποζημίωση είναι ποσοτικά περιορισμένη και δεν περιλαμβάνει χρηματική αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, ενώ για τη θεμελίωση της υποκειμενικής ευθύνης απαιτείται η απόδειξη υπαιτιότητας αλλά η παρεχόμενη αποζημίωση είναι πλήρης και περιλαμβάνει και την αποκατάσταση της μη περιουσιακής ζημιάς²⁰. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτά αυτή η σχέση σε περίπτωση που το ζημιογόνο αποτέλεσμα οφείλεται σε αμελή συμπεριφορά, συμπεριφορά δηλαδή που δεν πληρεί τα στάνταρντς ασφαλείας και τους κανόνες επιμέλειας του μέσου συνेतου ανθρώπου²¹. Σ' αυτές τις περιπτώσεις γίνεται δεκτό ότι υπάρχει συρροή ευθυνών²².

¹⁸ Φίλιος Π., οπ.π. σημ. 1, σελ. 176.

¹⁹ Κορνηλάκης, οπ.π. σημ. 1, σελ. 53-61.

²⁰ Κορνηλάκης, οπ.π. σημ. 1, σελ. 108-9, 153-5.

²¹ Κορνηλάκης, οπ.π. σημ. 1, σελ. 57.

²² Φίλιος, οπ.π. σημ. 1, σελ. 177.

3.3. Η υποκειμενική ευθύνη στην υποβάθμιση του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

Ένα άλλο ζήτημα που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι η ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Ο ν. 743/77, που αποτελεί κυρωτικό νόμο διεθνούς σύμβασης, καθιερώνει υποκειμενική ευθύνη²³. Η Ελλάδα έχει επίσης κυρώσει τη νέα σύμβαση για το δίκαιο της θάλασσας η οποία ισχύει από 16.11.1994, ένα χρόνο μετά την κατάθεση του εξηκοστού εγγράφου επικύρωσης²⁴, η οποία, παρόλο που είναι πιο σύγχρονη, εξακολουθεί να υιοθετεί την υποκειμενική ευθύνη στο άρθρο 235²⁵.

3.4. Αντικειμενικοποίηση της υποκειμενικής ευθύνης

3.4.1. Στο ιδιωτικό δίκαιο

Το εμπόδιο της υποκειμενικής ευθύνης μπορεί ν'αντιμετωπιστεί στο ιδιωτικό δίκαιο δικαιοπολιτικά με την αντιστροφή ή κατανομή του βάρους της απόδειξης (όπως γίνεται στην αδικοπρακτική ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων)²⁶.

3.4.2. Στο δημόσιο δίκαιο

Στο δημόσιο, εσωτερικό και διεθνές, δίκαιο αυτό μπορεί να γίνει με τη χρήση της έννοιας της απαλλοτρίωσης. Θεμελιώνεται δηλαδή αστική ευθύνη του δημοσίου για επικίνδυνες δραστηριότητες που βρίσκει την έκφραση της μέσω των μηχανισμών αποζημιώσεως λόγω απαλλοτρίωσης²⁷. Αυτό σημαίνει ότι, σε σχέση με την άποψη για το δικαίωμα χρήσης των κοινόχρηστων πραγμάτων²⁸ θα επερχόταν βλάβη στον ιδιώτη εκείνο που εξαιτίας της υποβάθμισης του περιβάλλοντος θα ζημιωνόταν στην αξία χρήσης του περιβάλλοντος στην έκταση εκείνη που διαφέρει από την αξία χρήσης του από τους άλλους. Αν γίνει δηλαδή δεκτό ότι για την έκταση αυτή υπάρχει απαλλοτρίωση του δικαιώματος χρήσης του, τότε αυτός δικαιούται αποζημίωση λόγω

²³ Φίλιος, οπ.π. σημ. 1, σελ. 177.

²⁴ Βλ. Μεταβατικές διατάξεις της 1982 UN Convention on the Law of the Sea.

²⁵ *Birnie & Boyle*, International Law and the Environment, 1992, σελ. 235.

²⁶ Φίλιος, οπ.π. σημ. 1, σελ. 80. Παρόλο που ο Φίλιος αναφέρεται στον παλαιότερο ν. 1961/91, αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι και ο νέος ν. 2251/94 διατήρησε τη νόθο αντικειμενική ευθύνη.

²⁷ *Goldie*, Concepts of Strict and Absolute Liability and the Ranking of Liability in Terms of Relative Exposure to Risk, 17 NYIL (1985), σελ. 207.

²⁸ *Καράκωστας Ι.*, οπ.π. σημ. 1, σελ. 25-37. *Καράκωστας Ι.*, Η Συνταγματική και Κοινωνική διάσταση του δικαιώματος χρήσης των περιβαλλοντικών αγαθών. Ανοίγματα νομολογίας και προοπτικές σε Η διεξόδυση του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα, 1994, σελ. 153-161.

απαλλοτριώσεως καθώς και τυχόν επιπλέον αποζημίωση για την de facto απαλλοτρίωση και των πραγμάτων που ανήκουν στην κυριότητα του και των οποίων η αξία μειώθηκε με την υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Μ'αυτόν τον τρόπο παρακάμπτεται ο μηχανισμός αστικής ευθύνης του δημοσίου, ο στρεφόμενος κατά του οποίου οφείλει να αποδείξει την υπαιτιότητα αυτού²⁹.

4. Σχέση ευθύνης από διακινδύνευση με αντικειμενική ευθύνη

Επιχειρείται στη θεωρία, λανθασμένα, ταύτιση των όρων της ευθύνης από διακινδύνευση με την αντικειμενική ευθύνη. Η ταύτιση αυτή δεν είναι ορθή όχι μόνο γιατί κατά μια άποψη δεν τονίζεται η ιδιαιτερότητα της ευθύνης³⁰ αλλά γιατί επιπλέον στην ευθύνη από διακινδύνευση δεν υπάρχει απαραίτητως παράνομη πράξη³¹ ενώ υπάρχουν περιπτώσεις παράνομων πράξεων που επιφέρουν αντικειμενική ευθύνη (ΑΚ 923)³². Μπορεί να ειπωθεί λοιπόν ότι και οι δύο αυτές μορφές βρίσκονται σε συμπληρωματική σχέση.

4.1. Σχέση του είδους του κινδύνου με τη μορφή της ευθύνης

Πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι η μορφή της ευθύνης βρίσκεται σε συνάρτηση με το είδος του κινδύνου³³. Συγκεκριμένα είναι γνωστό ότι, ενώ η ευθύνη για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η ευθύνη απο αυτοκίνητα και αεροσκάφη είναι αντικειμενική, η ευθύνη απο πυρηνικά είναι απόλυτα αντικειμενική³⁴. Έτσι στη θεωρητική περίπτωση συρροής αντικειμενικής και απόλυτα αντικειμενικής ευθύνης, σε περίπτωση δηλαδή υποβάθμισης του περιβάλλοντος από πυρηνικά, ορθότερο ratio legis είναι να εφαρμοστεί η απόλυτη αντικειμενική ευθύνη, που αποκλείει την απαλλαγή για λογους ανωτέρας βίας, και όχι η αντικειμενική του ν. 1650/86. Αυτό μπορεί να έχει ως δικαιολογητική βάση την ίδια τη διαβάθμιση του κινδύνου που καθεαυτή αποτελεί δικαιολογητικό λόγο της διαβάθμισης της ευθύνης.

²⁹ H. Street, *Governmental Liability*, Cambridge 1953, σελ. 66-7.

³⁰ Φίλιος Π., οπ.π. σημ. 1, σελ. 137.

³¹ Barboza J., *International Liability for the Injurious Consequences of Acts not Prohibited by International Law and protection of the Environment*, Recueil des Cours, 1994 III, σελ. 301-405 και ειδικά στις σελ. 305-309 όπου αναλύει όλα τα είδη ευθύνης που απαντώνται στα σημαντικότερα δικαιοκτικά συστήματα.

³² Σταθόπουλος Μ., οπ.π. σημ. 1, σελ. 268-271.

³³ Goldie, οπ.π. σημ. 27, σελ. 193-200.

³⁴ Φίλιος Π., οπ.π. σημ. 1, σελ. 174.

5. Δικαιοπολιτικές προσεγγίσεις

5.1. Στο ουσιαστικό δίκαιο

Σε επίπεδο ουσιαστικού δικαίου γίνεται αντιληπτή η ανάγκη της *de lege ferenda* αντικειμενικοποίησης της ευθύνης για κάθε ζημιογόνο για το περιβάλλον αποτέλεσμα. Σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή της θα παίξει η τάση που εμφανίζεται τα τελευταία χρόνια, στα πλαίσια του αιτιώδους συνδέσμου, να αναπτύσσεται η θεωρία του σκοπού του κανόνα εις βάρος της θεωρίας της προσφορότητας³⁵, ο οποίος μπορεί να οδηγήσει σε ουσιαστική αξιολόγηση του προστατευτικού κανόνα, εφαρμογή που μπορεί να γίνει και στην αστική ευθύνη του δημοσίου σε σχέση με την προαναφερθείσα πρόταση³⁶. Μια άλλη πρόταση είναι η θέσπιση γενικής ρήτρας που θα καλύπτει και άλλες περιπτώσεις, όπως η ευθύνη από τη λειτουργία σιδηροδρόμων, από τη μεταφορά καυσίμων κτλ.³⁷.

5.2. Στο δικονομικό δίκαιο

Σε επίπεδο δικονομικού δικαίου, η διασταλτική ερμηνεία που δίνεται πλέον στην έννοια του έννομου συμφέροντος στην αίτηση ακυρώσεως από το ΣτΕ (σε περιπτώσεις αιτήσεων ακυρώσεως κατά πράξεων της διοίκησης που αφορούν την επέμβαση στο περιβάλλον), έτσι ώστε να θεωρείται ότι πλέον εφαρμόζεται ουσιαστικά η *actio popularis*³⁸ είναι δυνατόν να συμπαρασύρει στο χώρο του αστικού δικονομικού δικαίου (άρθρο 68 ΚΠολΔ) την ερμηνεία του εννόμου συμφέροντος στην προβλεπόμενη από την ΑΚ 1108 αρνητική αγωγή. Μια τέτοια αναλογία σε επίπεδο δικονομικών τάξεων είναι θεμιτή υπό τον όρο της μη κατάχρησης δικαιώματος και του σεβασμού των θεμελιωδών δικονομικών αρχών.

³⁵ Σταθόπουλος Μ., οπ.π. σημ. 1, σελ. 156-8.

³⁶ Βλ. παρ. 3.4.2.

³⁷ Κορνηλάκης, οπ.π. σημ. 1, σελ. 197-8. Φίλιος, οπ.π. σημ. 1, σελ. 141-2. Σταθόπουλος, οπ.π. σημ. 1, σελ. 271. E.Dacoronia, Mass Torts: A Greek Approach, 47 RHDI (1994), σελ. 96.

³⁸ D. Maniotis, Mass Torts: Some Procedural Aspects, 47 RHDI (1994), σελ. 101.

**Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ
ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ
ΤΗΣ ΑΝΑΚΟΠΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 73 ΤΟΥ ΚΕΔΕ
ΩΣ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ
(Κριτική ανάλυση)***

Αθανάσιος Ι. Ψάλτης
Δικηγόρος, Υποψήφιος Διδάκτορας Νομικής Δ.Π.Θ.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

1. Γενικά
2. Οριοθέτηση του προβλήματος
3. Νομολογιακή προσέγγιση
4. Κριτική Ανάλυση
 - 4.1. Κριτήρια κατά τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας
 - 4.2. Εξουσία των τακτικών διοικητικών Δικαστηρίων επί της ανακοπής του άρθρου 73 του ΚΕΔΕ
 - 4.3. Η αίτηση ακυρώσεως σε αναφορά με την ανακοπή του άρθρου 73 του ΚΕΔΕ
5. Επίμετρο

1. Γενικά

Με τον νόμο 1406/1983 ολοκληρώθηκε η υπαγωγή όλων των διοικητικών διαφορών ουσίας στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια, μεταξύ δε αυτών σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 1 παρ. 2 εδ. ια', και αυτών που αναφέρονται κατά την είσπραξη των δημοσίων εσόδων, κατ' εφαρμογή του ν.δ. 356/1974¹. Με τον τρόπο αυτόν, υλοποιήθηκε η συνταγματική επιταγή για παροχή πραγματικής και ουσιαστικής έννομης προστασίας από τον φυσικό δικαστή των διοικητικών διαφορών ουσίας.

Κατά την άποψη ορισμένων θεωρητικών, ο νόμος τούτος, τελικά, δημιούργησε περισσότερα προβλήματα, απ' όσα κλήθηκε να επιλύσει². Ένα

* Εισήγηση στο 5ο πανελλήνιο Συνέδριο της Ενώσεως Ελλήνων Διοικητικών Δικαστών, Καλαμάτα, Μάιος 1997.

¹ "Περί Κώδικος Είσπραξης Δημοσίων Εσόδων", ΦΕΚ Α' 90, στο εξής ΚΕΔΕ.

² Βλ. Β.Ι. Παπαχρήστου "Εκδίκαση των διαφορών του ΚΕΔΕ από τα διοικητικά δικαστήρια. Συνταγματικότητα ή όχι του ν. 1406/1983;" Δ 17, σελ. 414 επ., Ι. Μπρίνιας "Διοικητική